

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

આર/સિવિલ એપ્લિકેશન (ફોર કન્ડોનેશન ઓફ ડીલે) નં. ૪૮૬૦/૨૦૨૫

ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૨૮૭૦૩/૨૦૨૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી એમ. કે. ઠક્કર

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના
	હા	

=====

શ્રી સંજય હર્ષદભાઈ રાઠોડ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ગુજરાત ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કોર્પોરેશન લિમિટેડ

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩, ૪ તરફે નાણાવટી એન્ડ કો. (૭૧૦૫)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી આર.ડી. દવે (૨૬૪)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી એમ. કે. ઠક્કર

તારીખ : ૧૫/૧૨/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧. હાલની અરજી લિમિટેશન એક્ટ ની કલમ ૫ હેઠળ એવા કારણસર વિલંબ માફ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન સિટી સિવિલ કોર્ટ દ્વારા સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૬/૨૦૦૧ માં તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૨૩ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ એકતરફી હુકમનામું અરજદારની જાણમાં માત્ર એક્ઝિક્યુશન એપ્લિકેશન નં. એસ/૨/૨૫ દાખલ થયા પછી જ આવ્યું હતું, જેની નોટિસ અરજદાર પર તારીખ ૧૬.૦૮.૨૦૨૫ ના રોજ બજાવવામાં આવી હતી.

૨. અરજીમાં એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે એક્ઝિક્યુશન કોર્ટે સિવિલ કોર્ટના રેકૉર્ડમાં દર્શાવેલા સરનામે નોટિસ બજાવી હતી. જો કે, સિવિલ કોર્ટ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલ સમન્સ અગાઉ “અપૂરતા સરનામા” ના કારણસર બજાવી શકાયું ન હતું. પરિણામે, એકતરફી હુકમનામાની જાણ થતાં, અરજદારે સ્થાનિક વકીલ રોક્યા હતા અને સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૬/૨૦૦૧ ની સમગ્ર કાર્યવાહીની પ્રમાણિત નકલ મેળવી હતી, જે તારીખ ૦૩.૦૮.૨૦૨૫ ના રોજ મળી હતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉપરોક્ત કારણોસર, તારીખ ૨૧.૧૧.૨૦૨૩ ના ચુકાદા અને હુકમનામા સામે અપીલ દાખલ કરવામાં ૮૪૧ દિવસનો વિલંબ થયો છે, અને આ કારણોસર વિલંબ માફ કરવામાં આવે તેવી અરજ કરેલ છે.

૩. વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવે દ્વારા સદર અરજીનો ભારપૂર્વક વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમણે એવી રજૂઆત કરી હતી કે જાહેર નોટિસ મારફતે સમન્સની બજવણી થઈ હોવા છતાં અરજદારે વિદ્વાન અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થવામાં ઉપેક્ષા કરી હતી. એવી તકરાર કરવામાં આવી હતી કે જોકે બેઈલિફે વારંવાર પ્રયાસો કર્યા હોવા છતાં, શરૂઆતમાં નોટિસની બજવણી “અપૂરતા સરનામા” ના શેરા સાથે પરત આવી હતી. પરિણામે, તારીખ ૧૮.૧૨.૨૦૨૧ ના રોજ એક જાહેર સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યું હતું, જેની અરજદાર પર વિધિવત બજવણી થઈ હતી; તેમ છતાં, તેઓ વિદ્વાન અદાલત સમક્ષ ઉપસ્થિત થવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. પરિણામે, હાલના અરજદાર તેમજ અન્ય પ્રતિવાદીઓ સામેનો દાવો નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલ શ્રી દવેએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે વિલંબ માફી માટેની અરજીમાં કોઈ પર્યાપ્ત ખુલાસો આપવામાં આવ્યો નથી, અને તેથી, સદર અરજી નામંજૂર થવાને પાત્ર છે.

૪. સંબંધિત પક્ષકારો તરફેના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલોને ધ્યાનમાં લેતાં, રેકૉર્ડ પરથી એ બાબત સામે આવે છે કે અરજદાર નં. ૧ થી ૪ એ મૂળ પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૫ છે, કે જેઓ સંજય ઇસ્પાત પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ડિરેક્ટરો છે. સદર કંપનીએ વર્ષ ૧૯૯૪ માં ગુજરાત ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કોર્પોરેશન લિમિટેડ પાસેથી રૂ. ૬૦ લાખની ટર્મ લોન મેળવી હતી. દેવાદાર કંપનીએ પોતાની સ્થાવર અને જંગમ મિલકતોના ગીરો અને હાયપોથીકેશન દ્વારા લોન સુરક્ષિત કરી હતી, અને વ્યક્તિગત ડિરેક્ટરો, કે જેઓ હાલના અરજદારો છે,

તેમણે પણ નાણાકીય સંસ્થા, એટલે કે હાલના સામાવાળાની તરફેણમાં સંયુક્ત અને વિભક્ત વ્યક્તિગત જામીનગીરી આપી હતી.

૫. આ અદાલત સમક્ષ એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે અરજદારોએ તારીખ ૦૧.૦૯.૧૯૯૭ થી કંપનીના ડિરેક્ટર પદેથી રાજીનામું આપ્યું હતું અને તે જ વર્ષે કંપનીમાં રહેલા પોતાના શેર પણ વેચી દીધા હતા. પરિણામે, અરજદારો સંચાલનનો ભાગ રહ્યા ન હતા અને સદર કંપની સાથે તેમનો કોઈ આગળનો સંબંધ રહ્યો ન હતો. સદર કંપનીએ લોનની પરત ચૂકવણીમાં એવા સમયે કસૂર કરી હતી જ્યારે અરજદારો કંપનીમાંથી પહેલેથી જ બહાર નીકળી ગયા હતા અને તેના સંચાલન અથવા નિયંત્રણમાં રહ્યા ન હતા. કસૂર થવા પર, ધિરાણ આપનાર નાણાકીય સંસ્થાએ જમીન, મકાનો અને મશીનરી સહિત કંપનીની ગીરો મૂકેલી મિલકતોનો કબજો લીધો હતો, અને સ્ટેટ ફાઇનાન્સિયલ કોર્પોરેશન્સ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૨૯ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને તેનું વેચાણ કર્યું હતું. આ મિલકતોના વેચાણમાંથી રૂ. ૩૦.૮૧ લાખની રકમ વસૂલ થઈ હતી.

૬. કંપની દ્વારા લોનની પરત ચૂકવણીમાં કરવામાં આવેલી કસૂરના પરિણામે સિવિલ કોર્ટ, અમદાવાદ સમક્ષ તમામ જામીનદારો સામે વ્યાજ સહિત વણચૂકવાયેલી રકમની વસૂલાત માટે દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. સદર દાવો સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૬/૨૦૦૧ તરીકે નોંધાયો હતો અને તારીખ ૦૯.૦૧.૨૦૦૧ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. પક્ષકારોને નોટિસો જારી કરવામાં આવી હોવા છતાં, બેઈલિફ દ્વારા કરવામાં આવેલા અપૂરતા શેરાઓના

કારણે તેની બજવાણી થઈ શકી ન હતી. ત્યારબાદ, સદર દાવો સ્મોલ કોઝીસ કોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હતો, અને કોમર્શિયલ સિવિલ સ્યુટ નં. ૮૫૦/૨૦૧૯ તરીકે નોંધાયો હતો. તારીખ ૧૩.૧૨.૨૦૧૯ ના હુકમથી પક્ષકારોને નવી નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી; જો કે, આ નોટિસો પણ “અપૂરતા સરનામા” ના શેરા સાથે પરત આવી હતી. તદનુસાર, રોજકામ મુજબ, વાદીએ તારીખ ૨૦.૧૧.૨૦૨૧ ના રોજ આંક ૨૫ નીચે એક અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં હાલના અરજદારો એવા પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૫ સામે જાહેર સમન્સ જારી કરવાની માંગણી કરવામાં આવી હતી. સદર સમન્સ તારીખ ૧૮.૧૨.૨૦૨૧ ના રોજ સંદેશ દૈનિક સમાચારપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, દાવાની કાર્યવાહીને નાણાકીય હકૂમતમાં ફેરફાર થવાને કારણે મૂળ રેગ્યુલર સિવિલ સ્યુટ તરીકે ગણવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને ફરીથી સિટી સિવિલ કોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી હતી, જ્યાં તેનો મૂળ નંબર, સિવિલ સ્યુટ નં. ૧૫૬/૨૦૦૧ પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

૭. અરજદારો વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી નાણાવટી દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી એકમાત્ર દલીલ એ છે કે જ્યારે કેસ સિવિલ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેઓને કોઈ નોટિસ બજાવવામાં આવી ન હતી, અને તેથી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર ન રહેવા બદલ તેઓને દોષિત ગણી શકાય નહીં. જોકે, એ બાબત નિર્વિવાદ છે કે અરજદારો કાર્યવાહીની શરૂઆતથી જ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. જો અરજદારો કોઈ તબક્કે હાજર રહ્યા

હોત અને ત્યારબાદ અન્ય અદાલતમાં કેસ ટ્રાન્સફર થતાં કાર્યવાહીથી સંપર્ક ગુમાવી બેઠા હોત, તો આ દલીલમાં વજૂદ હોઈ શકત. જોકે, અહીં તેવી પરિસ્થિતિ નથી.

૭.૧. એ એક નિર્વિવાદ હકીકત છે કે ‘સંદેશ’ દૈનિક વર્તમાનપત્રમાં જાહેર સમન્સ યોગ્ય રીતે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા હતા. જાહેર સમન્સ દ્વારા કાર્યવાહીની જાણકારી મેળવવા છતાં, અરજદારો વિદ્વાન અદાલત સમક્ષ હાજર થયા ન હતા, ન તો કોમર્શિયલ કોર્ટ સમક્ષ કે ન તો સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, સમન્સ ન બજાવવા અને જાણકારીના અભાવ અંગે અરજીમાં આપવામાં આવેલી સમજૂતી અસ્વીકાર્ય જણાય છે. એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે એક્ઝિક્યુશનની કાર્યવાહીમાં એ જ સરનામે અરજદારને નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી.

૮. આ તબક્કે, આ અદાલતે (૧૯૬૨) ૨ એસ.સી.આર. ૭૬૨ માં રિપોર્ટ થયેલ રામલાલ, મોતીલાલ એન્ડ છોટેલાલ વિ. રેવા કોલકિલ્ડ્સ લિમિટેડ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદાનો સંદર્ભ લીધો છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૭.૧ રામલાલ, મોતીલાલ એન્ડ છોટેલાલ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

કલમ ૫ નું અર્થઘટન કરતી વખતે બે મહત્વપૂર્ણ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી સુસંગત છે. પ્રથમ બાબત એ છે કે અપીલ કરવા માટે નિર્ધારિત લિમિટેશનની

મુદત પૂરી થવાથી ડિકીદારની તરફેણમાં સદર ડિકીને પક્ષકારો વચ્ચે બંધનકર્તા ગણવાનો અધિકાર ઉદ્ભવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે નિર્ધારિત લિમિટેશનની મુદત પૂરી થઈ જાય છે ત્યારે ડિકીદાર લિમિટેશનના કાયદા હેઠળ ડિકીને પડકારથી પર ગણવાનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે, અને સમય વીતી જવાના કારણે ડિકીદારને પ્રાપ્ત થયેલા આ કાયદેસરના અધિકારને હળવાશથી ખતેલ પહોંચાડવો જોઈએ નહીં. બીજી બાબત જેને અવગણી શકાય નહીં તે એ છે કે જો વિલંબ માફ કરવા માટે પૂરતું કારણ દર્શાવવામાં આવે તો અદાલતને વિલંબ માફ કરવાનો અને અપીલ દાખલ કરવાનો વિવેકાધિકાર આપવામાં આવેલ છે. અદાલતને આ વિવેકાધિકાર જાણીજોઈને એટલા માટે પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે કે જેથી તે સંબંધમાં ન્યાયિક સત્તા અને વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ વાસ્તવિક ન્યાયને આગળ ધપાવવા માટે કરી શકાય. જેમ કે મદ્રાસ હાઈકોર્ટ દ્વારા ક્રિષ્ના વિ. ચટ્ટોપ્પન, (૧૮૯૦) જે.એલ.આર. ૧૩ મદ્રાસ ૨૬૯ માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે, "કલમ ૫ અદાલતને એક એવો વિવેકાધિકાર આપે છે જે હકૂમતના સંબંધમાં એવી રીતે વાપરવાનો છે કે જે રીતે સુવિદિત સિદ્ધાંતો પર ન્યાયિક સત્તા અને વિવેકાધિકાર વાપરવા જોઈએ; 'પૂરતું કારણ' શબ્દોનું ઉદાર અર્થઘટન કરવામાં આવે જેથી વાસ્તવિક ન્યાયને આગળ ધપાવી શકાય જ્યારે અપીલકર્તા પર કોઈ બેદરકારી કે નિષ્ક્રિયતા કે શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ આરોપિત ન થઈ શકતો હોય."

૭.૨ પી.કે. રામચંદ્રન (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, પડપ દિવસનો વિલંબ માફ કરવાનો ઇનકાર કરતી વખતે, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે વિલંબ

માફી મેળવવા માટે વ્યાજબી, સંતોષકારક અથવા યોગ્ય સમજૂતીના અભાવમાં, તેને હળવાશથી માફ કરી શકાય નહીં. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે લિમિટેશનનો કાયદો કોઈ ચોક્કસ પક્ષકારને કઠોર રીતે અસર કરી શકે છે પરંતુ જ્યારે કાયદો તેમ નિર્ધારિત કરે છે ત્યારે તેને તેની તમામ કઠોરતા સાથે લાગુ કરવો પડે છે અને અદાલતો પાસે સામ્યના આધારો પર લિમિટેશનની મુદત લંબાવવાની કોઈ સત્તા નથી. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે વિલંબ માફ કરવા માટે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરતી વખતે, અદાલતે ન્યાયિક રીતે વિવેકાધિકાર વાપરવો પડે છે.

૭.૩ પુંડલિક જાલમ પાટીલ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

"લિમિટેશનના કાયદા જાહેર નીતિ પર આધારિત છે. લિમિટેશનના કાયદાઓને ક્યારેક "શાંતિના કાયદા" તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે. લિમિટેશનની અમર્યાદિત અને સતત ધમકી અસુરક્ષા અને અનિશ્ચિતતા પેદા કરે છે; જાહેર વ્યવસ્થા માટે કોઈક પ્રકારની લિમિટેશન અનિવાર્ય છે. આ સિદ્ધાંત "ઈન્ટરેસ્ટ રિપબ્લિકી ઉત્ સિત ફિનિસ લિટિયમ" ના સૂત્ર પર આધારિત છે, એટલે કે, રાજ્યના હિતની માંગ છે કે મુકદ્દમાનો અંત આવવો જોઈએ પરંતુ તે જ સમયે લિમિટેશનના કાયદા કપટ અને ખોટી જુબાનીને દબાવીને, તત્પરતાને વેગ આપીને અને જુલમને અટકાવીને વ્યક્તિગત ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવાનું એક સાધન છે. મુકદ્દમા માટે સમયમર્યાદા નક્કી કરવાનો ઉદ્દેશ જાહેર કલ્યાણના હેતુ

માટે કાનૂની ઉપાય માટેનું આયુષ્ય નક્કી કરતી જાહેર નીતિ પર આધારિત છે. તેનો હેતુ એ જોવાનો છે કે પક્ષકારો વિલંબકારી ચુકિતઓનો આશરો ન લે પરંતુ તેમના કાનૂની ઉપાયો તુરંત મેળવે. સાલ્મન્ડ પોતાના જ્યુરિસ્પ્રુડન્સમાં જણાવે છે કે કાયદા જાગૃત લોકોની સહાય માટે આવે છે, નહીં કે ઊંઘતા લોકોની.

૭.૫ આ અદાલત દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે અદાલત સામ્યતાના આધારે વિલંબિત અને વાસી દાવાઓની તપાસ કરી શકે નહીં. વિલંબ સામ્યતાને પરાસ્ત કરે છે. અદાલતો તેવા લોકોને મદદ કરે છે જેઓ જાગૃત છે અને "પોતાના અધિકારો પર નિંદ્રાધીન રહેતા નથી".

૭.૪ બસવરાજ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, આ અદાલત દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોના આધારે વિલંબ માફ કરવાનો વિવેકાધિકાર ન્યાયિક રીતે વાપરવાનો રહે છે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે જો પક્ષકારના શિરે બેદરકારી, નિષ્ક્રિયતા અથવા શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ આરોપિત કરવામાં આવ્યો હોય તો "પૂરતું કારણ" એવા શબ્દપ્રયોગનું ઉદારતાપૂર્વક અર્થઘટન કરી શકાય નહીં. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે ભલે સમયમર્યાદા પક્ષકારના અધિકારોને કઠોર રીતે અસર કરતી હોય પરંતુ જ્યારે કાયદા દ્વારા તે નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય ત્યારે તેને તેની તમામ કઠોરતા સાથે લાગુ કરવી પડશે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ પક્ષકારે બેદરકારી, શુદ્ધબુદ્ધિના અભાવ સાથે કામ કર્યું હોય અથવા નિષ્ક્રિયતા રહી હોય તેવા

કિસ્સામાં શરતો લાદીને પણ વિલંબ માફ કરવા માટેનું કોઈ વાજબી કારણ હોઈ શકે નહીં. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે વિલંબ માફી માટેની પ્રત્યેક અરજીનો નિર્ણય આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા માળખાની અંદર રહીને કરવાનો રહે છે. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે જો અદાલતો જ્યાં કોઈ પૂરતું કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું ન હોય ત્યાં શરતો લાદીને વિલંબ માફ કરવાનું શરૂ કરે તો તે વૈધાનિક સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરવા સમાન અને ધારાસભા પ્રત્યે સંપૂર્ણ અનાદર દર્શાવવા સમાન બનશે.

૮. ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં આ અદાલત દ્વારા પ્રતિપાદિત કાયદાને હાથ પરના કેસની હકીકતો પર લાગુ કરતાં અને વિલંબ માફી માટેની અરજીમાંના કથનોને ધ્યાને લેતાં, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે સેક્શન અપીલ દાખલ કરવામાં થયેલા ૧૦૧૧ દિવસના ભારે વિલંબને માફ કરવા માટે હાઈકોર્ટ સમક્ષના અપીલકર્તાઓ એવા અહીંના સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ દ્વારા વાસ્તવમાં કોઈ ખુલાસો, પૂરતો અથવા સંતોષકારક ખુલાસો તો દૂર રહ્યો, આપવામાં આવ્યો ન હતો. આવા ભારે વિલંબને માફ કરવા માટે પોતાના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવામાં હાઈકોર્ટ જરાય વાજબી ન હતી. હાઈકોર્ટે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ન્યાયિક રીતે કર્યો નથી. ૧૦૧૧ દિવસનો ભારે વિલંબ માફ કરતી વખતે હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા કારણો સુસંગત નથી. તેથી, મૂળ પ્રતિવાદીઓ એવા અહીંના સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ દ્વારા અપીલ દાખલ કરવામાં થયેલા ૧૦૧૧ દિવસના ભારે વિલંબને માફ કરવામાં હાઈકોર્ટે ભૂલ કરી છે. હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર

કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદા તેમજ હકીકતો બંનેની દ્રષ્ટિએ ટકી શકે તેમ નથી.”

૯. આ અદાલતે (૨૦૧૨) ૩ એસ.સી.સી. ૫૬૩ માં રિપોર્ટ થયેલ પોસ્ટ માસ્ટર જનરલ વિ. લિવિંગ મીડિયા ઇન્ડિયા પ્રા. લિમિટેડ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ લીધો છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૯. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે (૨૦૧૨) ૩ એસ.સી.સી. ૫૬૩ માં રિપોર્ટ થયેલ પોસ્ટ માસ્ટર જનરલ વિ. લિવિંગ મીડિયા ઇન્ડિયા પ્રા. લિમિટેડ ના કેસમાં પેરાગ્રાફ ૨૪, ૨૬, ૨૭ અને ૨૮ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે અને અવલોકન કર્યું છે:-

“૨૪. ખાસ કરીને સરકાર અને સરકારી સાહસો તરફથી વિલંબ માફ કરવામાં ખૂબ જ ઉદાર વલણ અપનાવતા અગાઉના વિવિધ નિર્ણયોનો સંદર્ભ લીધા પછી, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

“૨૯. અમારે એ બાબતનો પુનરોચ્ચાર કરવાની જરૂર નથી કે મુકદ્દમા માટે સમયમર્યાદા નક્કી કરવાનો ઉદ્દેશ સામાન્ય જનકલ્યાણના હેતુસર કાનૂની ઉપાય માટેનું આયુષ્ય નક્કી કરતી જાહેર નીતિ પર આધારિત છે. તેમનો હેતુ એ જોવાનો છે કે પક્ષકારો વિલંબકારી ચુક્તિઓનો આશરો ન લે પરંતુ તેમના કાનૂની ઉપાયો તાકીદે મેળવે. સાલમંડ તેમના જ્યુરિસ્પ્રુડન્સમાં જણાવે છે કે કાયદા

જાગૃત લોકોની સહાય માટે આવે છે, નહીં કે ઊંઘતા લોકોની.

૩૦. સંબંધિત કાનૂનો દ્વારા અદાલતોને જ્યાં પણ વિવેકાધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હોય, તેનો ઉપયોગ કરવામાં જાહેર હિત નિઃશંકપણે એક સર્વોચ્ચ વિચારણા છે. કાળગ્રસ્ત દાવાઓ આગળ ધપાવવા અને કાર્યવાહીઓની બહુલતા કોઈપણ રીતે જાહેર હિત સાધતી નથી. જમીન ગુમાવનારાઓના પુનર્વસન/પુનઃસ્થાપનને સુગમ બનાવતી તેમને વળતરની ત્વરિત અને સમયસર ચુકવણી પણ સમાન રીતે જાહેર નીતિનો અભિન્ન ભાગ છે. જાહેર હિત એવી માંગ કરે છે કે સિવાય કે દાવેદારો કોઈપણ કપટપૂર્ણ રીતે તેવા લાભ મેળવવા માટે દોષિત હોય જેના માટે તેઓ અન્યથા હકદાર નથી, તે સિવાય રાજ્ય અથવા સંપાદનના લાભાર્થી, સંજોગો અનુસાર, તેમને નિવારી શકાય તેવી મુકદ્દમાબાજીનો આશરો લઈને કાયદા હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલા સ્થાપિત કાનૂની અધિકારોને અસ્થિર કરવાના કોઈપણ કૃત્યમાં સામેલ થવા દેવા જોઈએ નહીં. કોઈએ એ મૂળભૂત હકીકત ભૂલવી ન જોઈએ કે જે સંપાદિત કરવામાં આવે છે તે માત્ર જમીન નથી પરંતુ જમીન ગુમાવનારાઓની આજીવિકા છે. લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ દાખલ કરાયેલ અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરતી વેળાએ અદાલતો દ્વારા જાહેર હિતના આ માપદંડો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. કાનૂની કાર્યવાહી સમાપ્ત થયાના વર્ષો પછી જમીન ગુમાવનારાઓને અદાલતોમાં ખેંચી લાવવા કોઈપણ જાહેર હિત સાધશે નહીં. જાહેર મહેસૂલ સંકળાયેલ હોવાના કારણોસર આવા વિલંબનો કોઈ યોગ્ય ખુલાસો આપ્યા વિના અસાધારણ વિલંબ માફ કરીને સ્થાપિત અધિકારોમાં

હળવાશથી હસ્તક્ષેપ કરી શકાય નહીં. તે કોઈ જાહેર હિત સાધતું નથી.”

૨૬. પર્યાપ્ત સામગ્રી રજૂ કરીને વધુ સારું સોગંદનામું દાખલ કરવાની અન્ય એક તક આપવા છતાં, નિર્ધારિત સમયગાળામાં પ્રમાણિત નકલ મેળવવા માટે અરજી ન કરવા બદલ ન તો સદર વિભાગે કે ન તો પ્રભારી વ્યક્તિએ કોઈ ખુલાસો દાખલ કર્યો છે. સોગંદનામામાં ઉલ્લેખિત અન્ય તારીખો, જેને અમે અગાઉ ટાંકી ચૂક્યા છીએ, તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે દરેક તબક્કે વિલંબ થયો હતો અને ફાઇલ મળ્યાની તેમજ નિર્ણય લીધાની તારીખોનો ઉલ્લેખ કરવા સિવાય, આવો વિલંબ શા માટે થયો હતો તે અંગે કોઈ ખુલાસો નથી. જોકે સદર વિભાગ દ્વારા એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે વિલંબ અનિવાર્ય સંજોગો અને વાસ્તવિક મુશ્કેલીઓને કારણે થયો હતો, છતાં હકીકત એ રહે છે કે પ્રથમ દિવસથી જ સદર વિભાગ અથવા સંબંધિત વ્યક્તિ/વ્યક્તિઓએ યોગ્ય પગલાં લઈને આ અદાલતમાં કેસ આગળ ચલાવવામાં કોઈ ખંત દાખવ્યો નથી.

૨૭. એ નિર્વિવાદ છે કે સંબંધિત વ્યક્તિ(ઓ) આ અદાલતમાં સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન દાખલ કરીને કેસ હાથ ધરવા માટે લિમિટેશનના નિર્ધારિત સમયગાળા સહિતના સંકળાયેલા મુદ્દાઓથી સારી રીતે વાકેફ અથવા પરિચિત હતા. જ્યારે સદર વિભાગ પાસે અદાલતી કાર્યવાહીથી પરિચિત સક્ષમ વ્યક્તિઓ ઉપલબ્ધ હતી, ત્યારે તેઓ એવો દાવો કરી શકે નહીં કે તેમના માટે લિમિટેશનનો કોઈ અલગ સમયગાળો છે. સંભવિત અને સ્વીકાર્ય ખુલાસાના અભાવે, અમે એ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરીએ છીએ કે માત્ર એટલા માટે કે સરકાર અથવા સરકારનું કોઈ

અંગ અમારી સમક્ષ પક્ષકાર છે, વિલંબને યાંત્રિક રીતે શા માટે માફ કરવો જોઈએ.

૨૮. જોકે અમે એ હકીકત પ્રત્યે સભાન છીએ કે વિલંબ માફીની બાબતમાં જ્યારે કોઈ ગંભીર બેદરકારી અથવા જાણીજોઈને નિષ્ક્રિયતા કે શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ ન હોય, ત્યારે વાસ્તવિક ન્યાયને આગળ ધપાવવા માટે ઉદાર વલણ અપનાવવું જોઈએ, છતાં અમારો એવો મત છે કે તથ્યો અને સંજોગોમાં, સદર વિભાગ અગાઉના વિવિધ નિર્ણયોનો લાભ લઈ શકે નહીં. ઉપયોગમાં લેવાતી અને ઉપલબ્ધ આધુનિક ટેકનોલોજીને ધ્યાને લેતાં, અવ્યક્તિગત તંત્ર અને બહુવિધ નોંધો બનાવવાની વારસાગત અમલદારશાહી પદ્ધતિના આધારે કરવામાં આવેલો દાવો સ્વીકારી શકાય નહીં. લિમિટેશનનો કાયદો નિઃશંકપણે સરકાર સહિત તમામને બંધનકર્તા છે.”

૧૨. ૨૦૨૧ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એસ.સી. ૧૨૬૦ માં રિપોર્ટ થયેલ મજ્જી સન્નેમ્મા વિ. રેડ્ડી શ્રીદેવી ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલો વધુ એક તાજેતરનો નિર્ણય પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે જો કોઈ સંતોષકારક ખુલાસો ન હોય, તો ભારે વિલંબ સામાન્ય બાબત તરીકે માફ કરી શકાય નહીં. સદર નિર્ણયનો સુસંગત અંશ નીચે મુજબ ટાંકવો અમે યોગ્ય ગણીએ છીએ:-

“૧૪. હાઇકોર્ટે એવું અવલોકન કર્યું છે કે જો વિલંબ માફ કરવામાં આવે તો અપીલકર્તાને કોઈ નુકસાન થશે નહીં કારણ કે અપીલ ગુણદોષ પર સાંભળવામાં આવશે. હાઇકોર્ટે એવું પણ અવલોકન કર્યું છે કે અહીંના સામાવાળા(ઓ) તરફથી

કોઈ જાણીજોઈને બેદરકારી દાખવવામાં આવી નથી કે ન તો તે યોગ્ય ખંતના અભાવથી પીડાય છે.

જોકે, વિલંબ માફી માટેની અરજીમાં કરેલા કથનો પરથી, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે આવી વિલંબિત અપીલ દાખલ કરવામાં અહીંના સામાવાળા(ઓ) એટલે કે હાઈકોર્ટ સમક્ષના અપીલકર્તાઓ તરફથી આ ગંભીર બેદરકારી અને/અથવા યોગ્ય ખંતના અભાવનો કેસ હતો.

૧૦. આ અદાલતે ૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી. ૧૧૦૪ માં રિપોર્ટ થયેલ શિવમ્મા (મૃતક) વારસદારો મારફતે વિ. કર્ણાટક હાઉસિંગ બોર્ડ અને અન્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ લીધો છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૨૫૭. અમે એ પણ રેખાંકિત કરવા માંગીએ છીએ કે હાઈકોર્ટે વાદગ્રસ્ત હુકમમાં કાનૂની સ્થિતિ ખોટી રીતે લાગુ કરી અને “મેરિટ-હન્ટિંગ” ની કવાયત હાથ ધરી હતી. તેણે

સામાવાળા નં. ૧ ની એવા આધાર પરની દલીલને પ્રથમદર્શનીય પ્રસ્તુતતા આપી કે પ્રથમ તબક્કે ૪ અપીલકર્તાનો દાવો બિલકુલ ચલાવવાપાત્ર નહોતો. વાદગ્રસ્ત હુકમના પેરાગ્રાફ ૧૩ માં, હાઈકોર્ટે નોંધ્યું હતું કે સામાવાળા નં. ૧ ની તરફેણમાં અધિકારનો આભાસ વિલંબ માફી મંજૂર કરવા તરફ તેના મનને દોરી ગયો હતો, અને તેણે તેને “પર્યાપ્ત કારણ” તરીકે સ્વીકાર્યું હતું. અમે આવાં

અવલોકનોને ભૂલભરેલાં અને દેખીતી રીતે જ કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત ઠરાવીએ છીએ. સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ વિ. ભેરુલાલ, રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૨૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૫૪ માં આ અદાલત દ્વારા આવી જ દલીલો ફગાવી દેવામાં આવી હતી, જેમાં અપીલકર્તા-રાજ્ય ૬૬૩ દિવસનો વિલંબ માફ કરવાની માંગણી કરી રહ્યું હતું. આ અદાલતે સખ્તાઈપૂર્વક નોંધ્યું હતું કે તે અદાલતોને એવાં મંચ બનવા દેશે નહીં જ્યાં સરકાર, જ્યારે તેની ઇચ્છા થાય ત્યારે, લિમિટેશનની મુદતને સંપૂર્ણપણે અવગણીને પ્રવેશી શકે, અને આ અદાલતના એવા કેસો પર નિર્ભરતાને પુષ્ટિ આપી શકે જેમાં તેણે પોતાની વિવેકાધીન સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, તે કેસોના ગુણદોષ અથવા વિશિષ્ટતાઓની પદ્ધતિઓના આધારે વિલંબ માફી આપી હતી. સંબંધિત પેરાગ્રાફો નીચે ટાંકવામાં આવ્યા છે:

“૩. કોઈ શંકા નથી કે સરકારી બિનકાર્યક્ષમતા માટે અમુક છૂટછાટ આપવામાં આવે છે, પરંતુ દુઃખદ બાબત એ છે કે સત્તાધિકારીઓ એવા સમયગાળાના ન્યાયિક ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવાનું ચાલુ રાખે છે જ્યારે ટેકનોલોજીનો વિકાસ થયો ન હતો અને સરકારને વધુ છૂટછાટ આપવામાં આવતી હતી [...]

XXX

XXX

XXX

૫. એવી વાહિયાત રજૂઆત આગળ ધરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે કે જો કેસમાં કંઈક ગુણદોષ હોય, તો વિલંબના સમયગાળાને જતો કરવાનો રહે છે. જો કોઈ કેસ ગુણદોષની દ્રષ્ટિએ સારો હોય, તો તે કોઈપણ સંજોગોમાં સફળ થશે. વાસ્તવમાં તે લિમિટેશનનો અવરોધ જ છે જે સારા કેસોને પણ અટકાવી શકે છે. નિઃશંકપણે, આ બાબત યોગ્ય કેસમાં વિલંબ માફ કરવા માટેની અદાલતની હકૂમત છીનવી લેતી નથી.

૬. અમારો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે ઉપરોક્ત અભિગમ એવા કેસોમાં અપનાવવામાં આવી રહ્યો છે જેને અમે અગાઉ “સર્ટિફિકેટ કેસો” તરીકે વર્ગીકૃત કર્યા છે. તેનો હેતુ મુદ્દાનો અંત લાવવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલત પાસેથી નામંજૂરીનું પ્રમાણપત્ર મેળવવાનો અને આમ, એવું કહેવાનો જણાય છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે અપીલ નામંજૂર કરી હોવાથી કંઈ થઈ શકે તેમ નહોતું. આ ઔપચારિકતા પૂર્ણ કરવા અને કસૂરવાર હોઈ શકે તેવા અધિકારીઓનો બચાવ કરવા માટે જ આવી પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવે છે. અમે અગાઉના પ્રસંગોએ પણ આવી પ્રથા અને પ્રક્રિયાની સખત નિંદા કરી છે. કોઈ સુધારો જણાતો નથી. આ અદાલતમાં આવવાનો હેતુ આવાં પ્રમાણપત્રો મેળવવાનો નથી અને જો સરકારને નુકસાન વેઠવું પડે, તો હવે એવો સમય આવી ગયો છે જ્યારે તે માટે જવાબદાર સંબંધિત અધિકારી તેનાં પરિણામો ભોગવે. વિલંબના એ છે કે ફાઈલો દબાવી રાખીને કંઈ ન કરનારા અધિકારીઓ સામે કોઈપણ કેસમાં કોઈ પગલાં લેવામાં આવતાં નથી. એવું માની લેવામાં આવે છે કે આ અદાલત વિલંબ માફ કરી દેશે અને રજૂઆતો

કરતી વખતે પણ, વકીલ લિમિટેશનના પાસાનો ઉલ્લેખ સુદ્ધાં કર્યા વિના સીધા જ ગુણદોષ પર દલીલો કરવા લાગે છે, જેવું કે આ કેસમાં બન્યું જ્યાં સુધી અમે વકીલનું ધ્યાન દોર્યું નહીં કે તેમણે સૌપ્રથમ લિમિટેશનના પ્રશ્ન પર અમારી સમક્ષ રજૂઆત કરવી પડશે.

૭. આમ, અમે એક સ્પષ્ટ સંદેશ આપવા માટે મજબૂર છીએ અને અમે આજે એવા તમામ કેસોમાં તેમ કરવાનો પ્રસ્તાવ રાખીએ છીએ, જ્યાં આટલો અસાધારણ વિલંબ હોય કે જેથી અમારી સમક્ષ આવતી સરકાર અથવા રાજ્ય સત્તાધિકારીઓએ ન્યાયિક સમયના બગાડ માટે ચુકવણી કરવી જ પડશે કે જેનું પોતાનું મૂલ્ય છે. આપો ખર્ચ જવાબદાર અધિકારીઓ પાસેથી વસૂલ કરી શકાય છે.” (ભારપૂર્વક ઉમેરેલ)

૨૫૮. વિલંબનો સમયગાળો એ એક સુસંગત બાબત છે કે જેને અદાલતે વિલંબ માફ કરવો જોઈએ કે નહીં તેની વિચારણા કરતી વખતે ધ્યાને લેવી જ જોઈએ. સામાવાળાઓના અભિગમના વલણ પરથી, એવું જણાય છે કે તેઓ એવી કાર્યવાહી દાખલ કરવા માટે પોતાની લિમિટેશનની મુદત નક્કી કરવા માંગે છે કે જેના માટે કાયદાએ લિમિટેશનની મુદત નિર્ધારિત કરેલ છે. એકવાર એવું ઠરાવવામાં આવે કે કોઈ પક્ષકારે ગુણદોષના આધારે બાબતની વિચારણા કરાવવાનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવી દીધો છે

લાંબા સમય સુધીની તેની પોતાની નિષ્ક્રિયતાના કારણે, તેને બિન-ઈશ્ટાપૂર્વકનો વિલંબ હોવાનું માની શકાય નહીં અને કેસના આવા સંજોગોમાં,

તકનીકી વિચારણાઓની સરખામણીએ વાસ્તવિક ન્યાયને પ્રાધાન્ય મળવું યોગ્ય છે તેવી દલીલ સાંભળી શકાય નહીં. વિલંબ માફીની અરજ પર વિચારણા કરતી વખતે, અદાલતે મુખ્ય બાબતના ગુણદોષથી શરૂઆત કરવી જોઈએ નહીં. વિલંબ માફી માંગતા પક્ષકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ખુલાસાની શુદ્ધબુદ્ધિ સૌપ્રથમ ચકાસવાની અદાલતની ફરજ બને છે. જો મુકદ્દમાબાજ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલ પર્યાપ્ત કારણ અને સામા પક્ષકારનો વિરોધ સમાન રીતે સંતુલિત હોય, તો જ અદાલત વિલંબ માફ કરવાના હેતુ સારુ સદર બાબતના ગુણદોષની મદદ લઈ શકે છે.

૨૫૯. અમારો એવો મત છે કે મુદતનો પ્રશ્ન એ માત્ર તકનીકી વિચારણા નથી. મુદતના નિયમો સુદઢ જાહેર નીતિના સિદ્ધાંતો અને સમન્યાયના સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે. અમોએ સામાવાળાના માથા પર અપીલકર્તાઓની ધૂન અને તરંગો અનુસાર નિર્ધારિત થવા સારુ અનિશ્ચિત સમયગાળા માટે ‘ડેમોક્રસની તલવાર’ લટકતી રાખવી જોઈએ નહીં.”

૧૧. ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંત તેમજ રજૂ કરવામાં આવેલા ખુલાસાને ધ્યાને લેતાં, જે માત્ર અપૂરતો જ નહીં પરંતુ અસંતોષકારક અને શુદ્ધબુદ્ધિના અભાવનો નિર્દેશક પણ છે, આ અદાલતનો એવો મત છે કે હાલની અરજી શરૂઆતમાં જ નામંજૂર કરવાને પાત્ર છે.

૧૨. વધુમાં, ઉપર ઉલ્લેખિત નિર્ણયો મુજબ, એકવાર મુદતનો સમયગાળો પૂર્ણ થઈ જાય પછી, ડિક્કીદાર મુદતના કાયદા હેઠળ હુકમનામાને પડકારથી પર

ગણવાનો નિહિત અધિકાર પ્રાપ્ત કરે છે. આ કાનૂની અધિકાર, જે સમય વીતી જવાના કારણે ડિક્લીદારને પ્રાપ્ત થયો છે, તેમાં સહેલાઈથી દખલ કરવી જોઈએ નહીં. વર્ષ ૨૦૦૧ માં દાખલ કરવામાં આવેલ લોનની રકમની વસૂલાત માટેનો દાવો ૨૩ વર્ષનો સમયગાળો વીતી ગયા બાદ હુકમનામું કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, વિશેષ કરીને પર્યાપ્ત કારણના અભાવમાં, વિલંબ માફીની અરજી સહેલાઈથી ધ્યાને લઈ શકાય નહીં. તે પૃષ્ઠભૂમિમાં, વિલંબ માફીની અરજી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

(એમ. કે. ઠક્કર, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====